

UR Skola

Samernas tid

handledning

SAMERNAS TID

Varför en serie om samer? År 2015 genomförde Språkrådet, Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, med hjälp av TNS Sifo, en undersökning om allmänhetens kunskap om och attityd till de nationella minoriteterna och deras språk och kulturer. Av den undersökningen framgick att en tredjedel av de tillfrågade helt saknade kunskap om Sveriges fem nationella minoriteter. Även om samerna är den minoritet som flest säger sig känna till så är kunskapen hos befolkningen i stort väldigt låg. Serien Samernas tid kan förhoppningsvis bidra till att kunskapen både ökar och når fler.

Samernas tid är en serie i tre delar som lyfter fram samernas mångtusenåriga historia i norra Europa. Serien är producerad för en vuxen publik, men genom att välja ut enskilda avsnitt ur de timplånga programmen kan serien med fördel användas i flera kurser i gymnasiet. Klippfunktion på urskola.se gör det möjligt för dig som lärare att mycket precist välja de delar av serien som passar just din grupp. Se de förslag som presenteras i handledningen som just förslag och fundera gärna kring i vilken mån du kan involvera dina elever i att välja ut enskilda klipp. Urvalsprocessen i sig leder till reflektion och att be eleverna välja delar av ett större stoff kräver att de skaffar sig en grundläggande förståelse för helheten.

Tidskoderna är ungefärliga och föreslagna utifrån några olika teman som främst kopplar till det centrala innehållet i ämnet historia för gymnasiet. Delar av serien kopplar även väl till delar av det centrala innehållet i Samhällskunskap 1a1, 1b, samt Svenska 2.

Arbeta gärna med tidslinjer (en tidslinje finns här: <http://samer.se/historia>) för att öka möjligheten för alla elever att se hur den samiska historien länkas samman med händelser och skeenden i såväl den nationella som internationella historien. Arbeta till exempel parvis med att skriva in en parallell historieskrivning och se det som en möjlighet att samtala om olika historiska perspektiv.

INNAN NI TITTAR PÅ SERIEN ÄR DET BRA ATT STÄLLA SIG NÅGRA FRÅGOR.

- Vad kan och vet jag om samer, om samisk historia, om den svensk/samiska historien, om samisk identitet och kultur?
- Vad kan och vet mina elever om det samma?
- Varifrån kommer vår kunskap? Kanske har du och dina elever kunskap eftersom ni själva finns i eller nära den samiska kulturen? Eller tillhör ni den grupp som enbart har mött den samiska historien via populärkultur och fiktiva berättelser; eller genom medias rapportering om de ämnen som har bedömts ha nyhetsvärde? Var lyhörd för hur dina elever resonerar kring detta och varifrån de härleder sin kunskap.
- Om vi inte vet så mycket, vad kan det bero på? Utvidga gärna samtalet så att alla ges möjlighet att reflektera kring vilka olika källor och vägar vi har för att nå kunskap och förståelse. På Samiskt informationscentrums sida samer.se finns det mycket värdefull information. Titta till exempel på föreläsningen "Bilderna av det samiska", Fatta Sápmi.

DEL 1 ALLIANSER

I SÁPMI

00:00 – 18.10

ORD OCH BEGREPP:

urfolk, ornamentik, kåta, arkeologi, gravskick, björngravar

- Vilka spår av mänsklig aktivitet återfinns i de områden i norra Europa som många idag ser som vildmark? Vad berättar spåren om de människor som har lämnat dem?
- Vilka arkeologiska fynd är det som gör att man vid tiden för Kristi födelse talar om en helt ny typ av identitet hos folket i Sapmi?
- Vilka olika typer av källor som har bidragit till kunskapen om de tidiga samiska bosättningarna nämns i inslaget? Beskriv hur de kompletterar varandra och fundera på vilket värde de har i relation till varandra.
- Hur såg samernas världsbild ut under den tidsperiod som det här avsnittet behandlar? Vilka arkeologiska fynd eller källor stödjer den uppfattningen?

18.10 – 37.00

ORD OCH BEGREPP:

jojk, migration, genetik, jakt- och fångstkultur, jordbrukarkultur, nåjd, hellegrop

- Hur kan genetik bidra till vår kunskap om historisk tid? Ge exempel!
- I det här avsnittet lyfts jojken och den muntliga berättelsen fram som källa till kunskap om de tidiga samiska bosättningarna. Diskutera med serien som utgångspunkt muntliga källors tillförlitlighet.

- Beskriv hur de olika samiska språk som finns idag har utvecklats utifrån ett tidigt ursamiskt språk.
- Hur bidrar en allt tätare kontakt med andra folkgrupper till att den samiska etniciteten stärks och att den samiska kulturen sprids? Känner du till andra folkgrupper som har en liknande utveckling av sin identitet och etnicitet?
- Vilken roll har Ottar spelat för kunskapen om den samiska kulturen? Tidigare har skriftliga källor ofta tilldelats ett högre värde än de muntliga. Diskutera vilka felkällor det kan finnas i en officiell historieskrivning av det slag som Ottars texter representerar.
- Hellegrop, vad användes den till och hur vet man det?

37.01 – 58.30

ORD OCH BEGREPP:

sjösamer, båtbyggare, handelsutbyte, pälsverk, fångstgropar, sockensamer, framryckningsteorin

- "Den tidens hårdvaluta på kontinenten" – vilken handelsvara är det som kallas så?
- Diskutera hur starka ideologiska krafter kan bidra till att historiska fakta, medvetet eller omedvetet, förbises så som fallet har varit med historikernas syn på de samiska bosättningarna långt söderut i både Sverige och Norge.
- "Alla människor behöver få en rättvis historieskrivning" – diskutera vad historieskrivningen har för betydelse för en region, ett folk eller en individ. Jämför med historieskrivningen för andra urfolk.

DEL 2 GRÄNSER

GENOM SÁPMI

01.01– 18.10

ORD OCH BEGREPP:

vildren, tamren, nationsgräns, sedvanerätt, Lappkodicillen, sita, leudd

- Varifrån kommer tamrenen? Varför har det varit betydelsefullt för den historiska kunskapen om samerna att ta reda på tamrenens genetiska ursprung?
- Ungefär vid vilken tid blev samerna tamrenskötare och vilken var den främsta anledningen till den förändringen? Jämför med amerikanska urfolk och bisonoxens roll.
- Lappkodicillen slår fast samernas sedvanerätt att gå över nationsgränserna för att följa sina renar. Vad säger Lappkodicillen? Vad innebär begreppet sedvanerätt? Varför har den norska staten motsatt sig samernas fria rörlighet över gränsen på senare tid? Diskutera sedvanerätt kopplat till olika typer av samhällsutveckling.
- Vad var sita och vilken roll spelade sitan för samerna i gränstrakterna?
- Ta reda på mer om jojken och leudden. Vilka är likheterna? Vad skiljer de två åt?

18.25 – 40.47

ORD OCH BEGREPP:

vinterplatser, birkarlar, granlappar, fjällappar, Karl IX, handel, animism, seite,

- Birkarlarna, vilka var det och vilken roll hade de i handeln under medeltiden? Vilka varor var framförallt viktiga för deras handel med samerna?
- Varför var det viktigt för kungamakten att få kontroll över handeln i Sápmi?
- Att anlägga marknadsplatser var ett sätt för kungen att ta kontroll över handeln i de norra delarna av landet.

Hur påverkades samerna?

- Förklara kopplingen mellan uttaget av skatt och den territoriella rätten.
- Vilken betydelse har fyndet av silver i Nasafjäll år 1634 för Sápmi och den samiska befolkningen? Jämför med kolonialismen i andra delar av världen och hur den påverkade befolkningen i delar av Afrika, Sydamerika och Asien.
- Ge exempel på historiska fynd som visar vilken roll naturen spelade i den samiska tron.
- I programmet används uttrycket ”religiöst dubbelliv” för att beskriva situationen för många samer. Vad menar man med det och hur tror du att det påverkar en människa att leva så? Finns det någon nutida jämförelse?
- I programmet nämns tre viktiga inslag i den samiska tron: offret vid seitar, jojken och trumman. Hur agerade kyrkan för att hindra samerna att utöva sin tro?
- Ta reda på mer om verket ”Laponia” och diskutera dess betydelse för vår kunskap om samiskt liv under 1600-talets senare hälft. Vad vet du om författaren till Laponia?

40.47 – 58.27

ORD OCH BEGREPP:

Finnmark, trolldomsprocesser, Lappmarksplakatet, Lapponia, jojke

- Norden och de norra delarna av Europa har en mytisk och symbolisk betydelse i Bibeln och andra kristna skrifter. Vad handlar det om och hur kom det att påverka dåtidens syn på samerna?
- Bränningen av samer som anklagades för trolldom handlade mycket om att statuera exempel. Vilka parter hade att vinna på att den samiska befolkningen skrämdes till lydnad?
- Redogör för bakgrunden till Lappmarksplakatet.

- Beskriv den process som ligger bakom att skogsamerna nästan helt försvann från sina tidigare områden under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet.
- Offret vid seitar, jojken och trumman – betydelsefulla inslag i samisk tro – var delar av samernas kultur som kyrkan gjorde allt för att utplåna. Av de tre var det jojken som klarade sig bäst och som fördes vidare till nya generationer. Varför tror du att det var så?

DEL 3 STÖLDEN

AV SÁPMI

01.01–15.50

ORD OCH BEGREPP:

Lenin, Stalin, Kolahalvön, Kolasamer, utrensning, folkmord, assimilation

- I den samiska befolkningen, liksom i många andra urfolksbefolkningar, är psykisk ohälsa vanligare än hos majoritetsbefolkningen. Valentina Sovkinas båda föräldrar dog av grav alkoholism och hon har förlorat två av sina bröder till följd av självmord. Undersök mer om tänkbara orsaker till varför det ser ut som det gör.
- I svensk sjukvård har kunskapen om detta ökat på senare tid och på vissa håll lett till försök att arbeta på nya sätt för att förbättra situationen för de som är drabbade. Försök att hitta exempel på sådana satsningar.
- Redogör för de förändringar i den sovjetiska politiken som under senare delen av 1930-talet ledde till att den samiska befolkningen på Kolahalvön mycket snabbt förlorade sin identitet och kultur.
- Vilka konsekvenser fick den stora

ökningen av militär närvaro på Kolahalvön för bland andra den samiska befolkningen? Beskriv de förändringar en sådan kraftig ökning av befolkning leder till på en plats eller i ett område. Tänk: människa och miljö utifrån både möjlighet och begränsning.

- Förklara hur nationsgränser var en bidragande orsak till att renskötande samer på Kolahalvön anklagades för spioneri och landsförräderi.
- Diskutera begreppet folkmord i relation till behandlingen av samer. Vilka folkmord känner ni till? Hur ser definitionen av folkmord ut och skulle den kunna appliceras på den förföljelse som samer i bland annat forna Sovjet utsatts för? Vilken betydelse har det för en nation, ett samhälle, ett folk eller en individ när historiska skeenden eller händelser lyfts fram och beskrivs på ett annat sätt än tidigare?

15.50 – 35.17

ORD OCH BEGREPP:

gruvdrift, naturtillgångar, kraftverk

- När staten och privata aktörer insåg vilka enorma naturresurser som fanns på den mark som samerna levte på och nyttjat i årtusenden förändrades förutsättningarna för samernas liv snabbt på kort tid. Nämn några politiska beslut som syftade till att gynna dem som ville ta del av naturresurserna.
- ”Järnet, skogen och vattnet byggde den svenska nationen.” Förklara citatet!
- Redogör för orsak till och konsekvens av exploateringen av samiska områden under första hälften av 1900-talet. För vem eller vilka innebar det positiva effekter? För vem eller vilka var följderna negativa?

- "Jag brukar kalla den för grå el." Förklara citatet!
- Ainofolket (eller ainu) i Japan kommer att spela en roll för hur samerna behandlas i statens försök att komma åt naturtillgångarna i Norrland. Varför? Ta reda på mer om ainofolket och deras historia. Vilka likheter och skillnader finns mellan dem och andra urfolk?
- Förklara varför de rasbiologiska idéerna fick så stort genomslag under den här tiden. Vad ville man kunna använda de här nya vetenskapliga studierna till?

35.18 – 58.41

ORD OCH BEGREPP:

flyttleder, nomadskola, renbeteslag, Sametinget, identitet

- Samhällsutvecklingen och samhällets behov av infrastruktur har förändrat förutsättningarna för de renskötande samerna på en rad olika sätt. I avsnittet nämns bland annat avskurna flyttleder. Vilka ingrepp i landskapet har påverkat rennäringen?
- Vad innebär begreppet samexistens? Analysera det utifrån olika perspektiv.
- Diskutera den samiska historien med utgångspunkt i begreppen assimilation, integration, exkludering, inkludering.
- Renbeteslagen år 1928 får stora konsekvenser för den samiska identiteten. Vad var innebörden i den lagen och vilket var syftet med den?
- Ord som skam, skuld och en känsla av mindre värde återkommer i flera av de barndoms- och skolminnen vi möter i det här avsnittet. Diskutera innebörden i orden och hur de påverkar en människas identitet.
- Vilket var det främsta skälet till att samiska barn inte fick gå i den vanliga folkskolan? I Sverige var det framförallt barnen till de renskötande samerna som tvingades till den så kallade nomadskolan. Vad innebar den?
- Vad betyder det för a) individens och b) gruppens identitet att ha tillgång till sitt språk? Undersök hur synen på modersmål, två- eller flerspråkighet och minoritetsspråk har förändrats under de senaste femtio åren.
- Ta reda på hur Sametinget fungerar och vilket inflytande tinget har idag.
- Diskutera vad ett samhälle kan göra för att underlätta för olika minoritetsgrupper att behålla sin kultur, sitt språk och sin identitet.